

Sağlık hukuku eğitiminde 5N1K

Doç. Dr. Fulya İlçin Gönenç

Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunudur. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yüksek lisans (1996) ve doktorasını tamamladı (2002). 1993 yılında Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde araştırma görevlisi olarak başladığı akademik yaşamını, 2015 yılından itibaren Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk Anabilim Dalında sürdürmektedir. Çeşitli üniversitelerde Roma Hukuku, sağlık-tıp hukuku ve farklı alanlarda lisans, yüksek lisans ve doktora dersleri vermektedir. Hasta hakları, tıp hukuku ve etiği, engelli hakları konusunda sivil toplum örgütlerinde ve Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'nda görev yapmaktadır.

Gazetecilik mesleğine dair sık duyduğumuz kavramlardan birisi; 5N1K kuralıdır. Bir haberin, "5N1K" formülündeki sorulara cevap vermediği sürece eksik hazırlanmış bir haber olacağı kabul edilir. Bir haberde olmazsa olmazları ifade eden ve "haberciliğin altın kuralları" olarak bilinen 5N1K; ne, nerede, ne zaman, nasıl, neden ve kim sorularının bir haber metninde olması gerektiğini ifade eder. Sağlık hukuku eğitimi kısa bir yazının konusu olamayacak kadar kapsamlı bir konu olmakla ve bu yazı bir haber niteliği taşımamakla birlikte, zihnimizdeki sorular, 5N1K kuralında yer alanlar ile benzerlik göstermektedir:

Ne? (Verilecek Eğitim Nedir?)

Cevap: Sağlık hukuku eğitimi

Neden? (Sağlık Hukuku Eğitimi Neden Verilmeli?)

Tıp ve hukuk, yüzyıllardır birbirini tamamlayan iki alan olarak kabul edilmektedir. Bunun nedeni, bunlardan birisinin insan yaşamını ve sağlığını, diğerinin ise temel hak ve özgürlükleri korumaya adanmış iki disiplin olmasıdır. Sağlık hukuku, hukukun bir alt disiplini olarak hasta haklarının gelişmesi ile şekillenmeye başlamıştır. Esas olarak insan haklarının ve değerlerinin sağlık hizmetlerine uygulanmasını

dile getiren ve dayanağını insan hakları ile ilgili temel belgelerden alan hasta hakları, karmaşık sağlık sistemi içindeki hastanın korunması gereği ile ortaya çıkmıştır.

Diğer yandan tıp ve hukuk, izledikleri amaç doğrultusunda aynı konulara farklı şekilde yaklaşırlar. Hukukçu karşılaştığı sorunda mevcut hukuk kuralına uygun çözümü ararken, hekim en yararlı çözüm peşindedir. Hukukun; hasta, hastalık, sağlık, sağlık hizmetleri gibi kavramlara verdiği anlam ile tıbbin bu kavramları ele alış şekli birbirinden farklıdır. Akademik açıdan ayrı alanlar olarak görülen tıp ve hukukun son dönemlerde hızla yakınlaştığı alanlardan birisi olan sağlık hukuku ile sağlık hizmetlerinin işleyişini etik ve hukuk kurallarına göre değerlendirmenin önemi daha fazla ortaya çıkmıştır. Özellikle tıp bilimi ve teknolojinin gelişimiyle sağlık hizmetleri ve tıbbi girişimlerin boyutlarında yaşanan yeniliklerin biyoetik alanında yarattığı tartışmalar, tıp ile hukuk arasındaki ilişkiye yeni bir boyut kazandırmıştır.

Tıp alanında yaşanan gelişmeler tıbbin birçok alanında hukuk kökenli kavramların daha yaygın biçimde kullanılmasına yol açtığı gibi, hukuk diline de tıp kavramlarının girmesini hızlandırmıştır. Sağlık hizmetlerinin gereği gibi işleyebilmesi, ihtiyaçların karşılanmasına olduğu kadar etkin bir hukuk sisteminin varlığına da bağlıdır. Daha açık bir ifadeyle, sosyal ve

siyasi alanda olduğu gibi tıp alanında da hukukun meşrulaştırıcı bir etkisi vardır.

Sağlık hukuku; disiplinler arası bir hukuk dalı olarak anayasa hukuku, ceza hukuku, idare hukuku, medeni hukuk gibi hukukun tüm diğer alanları ile de ilişkilidir. Bu nedenle de sağlık hukuku, hukukun belli bir alanında uzmanlaşmış hukukçulara bırakılmayacağı gibi, sadece hukukçulara da bırakılmayacak kadar önemli bir alandır. Özellikle tıbbın günlük uygulaması içinde ortaya çıkan değer sorunları ve ikilemler konusunda hastalar, hasta yakınları, hekimler ve diğer sağlık çalışanlarının tutum, davranış ve beklentileri göz ardı edilemez. Her türlü tıbbi müdahalenin hukuki sınırlarını çizen, hekim-hasta arasındaki hukuki ilişkiyi belirleyen, hasta-hekim-diğer sağlık çalışanlarının hak ve sorumluluklarını düzenleyen sağlık hukukunun her açıdan ve herkes için taşıdığı önem büyüktür.

Nerede? (Sağlık Hukuku Eğitimi Nerede Verilmeli?)

Tıp eğitiminin niteliği dâhil olmak üzere, sağlık alanındaki tüm sorunların sağlık hukukunun konusu olduğu bir gerçektir. Günümüzde tıp eğitiminin hasta hakları, tıp hukuku ve etiği gözetilerek kurgulanması gerektiği tartışmasız olarak kabul edilmektedir. Uygun olan; sağlık hukuku eğitiminin sadece tıp fakültelerinde değil, tüm sağlık bilimleri fakülteleri ve yükseköğretim kurumlarının müfredatında yer almasıdır.

Sağlık hukukunun ayrı bir ders olarak hukuk öğretiminin bir parçası olması ise artık bir zorunluluk halini almıştır. Sağlık alanındaki her türlü konuyu bütüncül bir yaklaşım içinde değerlendirebilecek hukukçuların yetiştirilmesi için hukuk fakültelerinde "Sağlık Hukuku" eğitiminin verilmesi son derece önemlidir.

Nasıl? (Sağlık Hukuku Eğitimi Nasıl Verilmeli?)

Hukukun farklı disiplinleri ile bağlantılı olan sağlık hukukunun gelişebilmesi ancak hukuk fakültelerinde ayrı bir anabilim dalı olarak yapılanması ile mümkündür. Sağlık hukukunun ayrı bir disiplin olarak kabul edilmesi, konunun bilimsel olarak bütüncül bir yaklaşımla ve tüm yönleri ile ele alınmasını sağlayacağı gibi, sağlık hukuku eğitimi verebilecek insan gücünün yetiştirilmesi açısından da önemlidir.

Hukuk fakültesi öğretim üyelerinin sağlık hukukuna ilişkin yaptığı çalışmalar kendi çalışma alanları ile sınırlı kalmakta, konunun tüm yönleri ile değerlendirilmesi konusunda eksiklikler olmakta, zaman zaman aynı konuda hukuk disiplinleri arasında dahi farklı yaklaşımlardan kaynaklanan sorunlar giderilememektedir. Daha da önemlisi sağlık hukukunu bir yan dal olarak gören akademisyenlerin, tıbbi teknolojilerdeki gelişmeleri izleyerek muhtemel hukuki ve etik sorunları tespit etmelerini, ulusal ve uluslararası hukuki düzenlemeleri, bilimsel yayınları takip etmelerini beklemek mümkün de değildir. Çoğu zaman biyohukukun tartışılmalı ve çözüm bekleyen sorunları konuya ilgi duyan az sayıda akademisyen tarafından ele alınmakta, hatta tıp hukuku ve etiğinin önemli bazı konuları hiçbir bilimsel çalışmaya konu edilmemektedir.

Günümüzde tıp eğitiminin içinde sağlık hukuku eğitiminin yer alması gerektiği yönündeki bakış giderek güçlenmektedir. Tıp ve hukuk fakültelerinde yer alacak sağlık hukuku eğitiminde, derslerin tıp ve hukukun ortak konularının belirlenerek uygulamaya yönelik olarak tasarlanması, sağlık hukuku yanında tıp etiğinin temel prensiplerinin ders içeriğine dâhil edilmesi ve ayrı bir ders olarak verilmesi genel bir yaklaşımdır. Tıbbi uygulamalar sırasında yaşanan hukuki ve etik ikilemlerin aşılmasında eğitimin gerekliliği yanında, hekimin hasta ile ilişkisinin hukuki niteliğini bilmesi, gerek kendisinin gerekse hastanın hak ve yükümlülüklerinin farkında olması, klinik uygulamalar ve bilimsel çalışmaların hukuki ve etik sınırlarını çizebilmesi önemlidir. Her şeyden daha önemli ve değerli olan ise, sağlık hukuku eğitimi ile hekim ve diğer sağlık çalışanlarının hukuki ve etik bir bakış açısına sahip olabilmelerinin sağlanmasıdır.

Kim? (Sağlık Hukuku Eğitimi Kim Tarafından Verilmeli, Kime Verilmeli?)

Sağlık hukuku eğitiminin tıp ve hukuk fakültelerinin müfredatına girmesi, sağlık hukukunun anabilim dalı olarak yapılanması, bu konuda çalışacak genç akademisyenlerin desteklenmesi, sağlık hukukunun doçentlik temel alanı olarak kabul edilmesi, sağlık hukukunun ve sağlık hukuku eğitiminin öncelikli konularının başında gelmektedir. Eğiticisi olmayan bir eğitim programından söz edebilmek mümkün değildir. Sağlık hukuku, hukukun diğer dallarında olduğu gibi belli bir uzmanlaşmayı gerektirir. Bu durumda sağlık hukuku eğitimi verebilecek olanlar; bilgi, görüş ve becerisi ile bu yeterliliğe sahip uzman hukukçular ve/veya bu konuda akademik eğitim almış kişilerdir.

Gelişen ve tanınırlığı artan sağlık hukuku alanında eğitime olan ihtiyaç ve artan ilgi, bu konuda çeşitli üniversitelerde açılan tezli-tezsiz yüksek lisans programları ve Medipol Üniversitesi bünyesinde açılan Sağlık Hukuku Doktora Programı ile akademik bir nitelik kazanmıştır. İstanbul başta olmak üzere, Ankara, İzmir ve farklı illerdeki üniversitelerde birbirinden farklı ders ve ders içeriklerine sahip programların büyük bir kısmına hukuk lisans diplomasına sahip olmayan öğrenciler de kabul edilmektedir.

"Sağlık hukuku eğitimi kim verebilir?" sorusunun cevabı, belirlenmiş kriterlerin olmaması nedeniyle kolay cevaplanabilecek bir soru değildir. Sağlık hukuku eğitimi içinde yer alan konuların bir kısmı o konunun gerektirdiği bilgiye sahip uzmanlar tarafından verilebilirken (sağlık yöneticileri, adli tıp uzmanları, hekimler, sağlık çalışanları, idareciler, avukatlar, hâkim ve savcılar vs.), müfredatta yer alan sağlık hukuku dersinin sorumluluğu veya eğitimin planlanması sağlık hukukunda uzmanlaşmış kişiler tarafından üstlenilmelidir.

"Sağlık hukuku eğitimi (isteğe bağlı) kim alabilir?" sorusuna verilebilecek cevap gayet net iken, "Sağlık hukuku eğitimi (zorunlu olarak) kim almalıdır?" sorusu tartışmaya açıktır. Uygun bir içerikle eğitim planlandığı takdirde; hasta, hasta yakınları, hekimler, hemşireler, tüm sağlık mesleği mensupları, hukukçular ve isteyen herkes sağlık hukuku eğitimi alabilir. Bu konuda meslek odaları, sivil toplum örgütleri, üniversiteler, sağlık kurum ve kuruluşları, danışmanlık ve eğitim şirketleri farklı gruplara yönelik eğitim çalışmaları yapmaktadır. Ücretli ya da ücretsiz eğitim, sertifika programlarının belirli kriter ve esaslara bağlı olmaması ise ayrıca ele alınması gereken bir diğer sorundur.

Ne Zaman?

- Ne zaman sağlık bilimleri / tıp ve hukuk fakülteleri müfredatında sağlık hukuku eğitimi yer almalıdır?
 - Ne zaman sağlık çalışanlarına yönelik hizmet içi eğitimler planlanmalı, hasta hakları konusunda her kesime yönelik ayrı eğitim programları hazırlanmalıdır?
 - Ne zaman sağlık hukuku eğitimi verebilecek eğiticiler yetiştirilmelidir?
 - Ne zaman sağlık hukukuna ilişkin mevzuat komisyonlarında yer alabilecek, etik kurul üyesi, bilirkişi, arabulucu olarak görev yapabilecek, sağlık kurum ve kuruluşlarına, araştırma şirketlerine danışmanlık hizmeti verebilecek, hatalı tıbbi uygulamalara ilişkin davalarda tıp hukuku ve etiğine uygun davranış ve tutum sergileyebilecek uzman hukukçu yetiştirmeye yönelik sağlık hukuku eğitimi verilmelidir?
 - Ne zaman bu konularda gereken çalışmalara başlanmalıdır?
- Cevap: Zaman kaybedilmeksizin, hemen!

Kaynaklar

Campbell A.T. (2012), *Teaching Law in Medical Schools: first, reflect*, *J Law Medical Ethics*, 40(2): 301-310.

Henderson A. (1969), *Innovations in Medical Education*, *The Journal of Higher Education*, 40(7): 505-519.

http://www.gmc-uk.org/Tomorrow_s_Doctors_1214.pdf_48905759.pdf (*Tomorrow's Doctors, Outcomes and Standards for Undergraduate Medical Education*, General Medical Council) (Erişim tarihi 02.12.2015)

Mattick K., Bligh J. (2006), *Teaching and Assessing Medical Ethics: Where are we now?*, *J Med Ethics*, 32(3): 181-185.

Nirav D., Shah J.D. (2008), *The Teaching of Law in Medical Education*, *American Medical Association Journal of Ethics*, 10 (5): 332-337.

Samuel W. B. (2008), *Structure and Ideology in Medical Education: An Analysis of Resistance to Change*, *Journal of Health and Social Behavior*, 29(4): 294-306.

Savulescu J., Crisp R., Fulford K.W.M., Hope T. (1999), *Teaching Medical Ethics: Evaluating Ethics Competence in Medical Education*, *Journal of Medical Ethics*, 25: 367-374.

Olick R. S. (2001), *It's Ethical, but is it Legal? Teaching Ethics and law in the Medical School Curriculum* *Anat. Rec.*, 265(1): 5-9.

Williams P. C., Winslade W. (1995), *Educating Medical Students About Law and the Legal System*, *Acad. Med.*, 70(9): 777-786.